

Luonne moraalisen vastuun teorioissa

Lectio praecursoria 28.1.2017

EERO KAILA

Väitöskirjani tarkoituksena on selventää *moraalisen vastuun* käsitettä englanninkielisen analyttisen etiikan laajasti ymmärryksessä kontekstissa. Erityisesti väitöskirjassani tarkastellaan *luonteen* käsitteen roolia moraalisen vastuun teorioissa. Väitän, että luonteella on vaikutusta moraalisen vastuun määräytymisessä ja että nykyteoriat voisivat palata antiikin lähteiden tarjoamaan sisältöön sen käsittelemiseksi.

Millä tavoin olemme moraalisesti vastuussa? Missä vaiheessa lapsia voidaan pitää moraalisesti vastuullisina? Mitä itseään ohjaavien autojen ohjelmoijien pitäisi tietää ko. aiheesta? Tutkimuksestani voi olla hyötyä muotoiltaessa vastauksia esimerkiksi näihin kysymyksiin. Väitöskirjassani vertaan kahta moraalisen vastuun teoriaperhettä kysymällä, miten vastuu ymmärretään nykyfilosofiassa. Tutkimukseni kuvaa sitä, mitä kaksi käsitystä moraalista vastuusta – strawsonilainen ja aristoteelinen – pitävät sisällään.

Luonne on tärkeämpänä pidetty käsite klassisessa, aristoteelisen vastuun teorian perinteessä. Väitän, ettei käsitettä oteta nykyteorioissa tarpeeksi huomioon. Esimerkiksi strawsonilaisissa¹ vastuun teorioissa kierretään luonteeseen liitetyt teemat

¹ P. F. Strawsonin vaikutusvaltaiseen artikkeliin "Freedom and Resentment" perustuvissa teorioissa (Strawson 2008 [1962]).

selitysten avulla. Esitän väitteen, että selitykset ja luonne kattavat suurelta osin saman alueen sen suhteen, milloin *moraalista toimijaa* voidaan ylipäättään pitää moraalisesti vastuussa. Väitöskirjan toisen osan lopussa esitän väitteen, että silloin kun vastuun teorioissa viitataan selityksiin tai luonteeseen, *moitteen lieventäminen* toimii näissä teorioissa yhdistävänä funktiona. Bernard Williamsin esittelemän vastuun osatekijöiden jaottelun avulla esitän analyysin muodossa uuden näkökulman, joka selkeyttää tätä vaikeaselkoista vastuun teorioiden sisältämää teoreettista aluetta.²

Millä tavalla kyseinen vaikeaselkoisuus sitten ilmenee? Esimerkiksi lapsen moraalinen kyky on sellainen tekijä, josta on vaikea määrittää, milloin ja missä tilanteissa lapsi on moraalisesti vastuussa tai vaihtoehtoisesti vastuun ulottumattomissa. Käytännön esimerkkinä vastuun määrittämisen vaikeudesta toimivat myös itseohjautuvien autojen aiheuttamat vahingot. Ovatko vaikkapa näiden autojen väistämisyjärjestelmien ohjelmoijat vastuussa auton aiheuttamista vahingoista, mikäli alkoholista tunnettu kuski on juopunut? Vai riittääkö kuskin alkoholin heikentämä tila tarjoamaan ohjelmoijille vapauttavan selityksen, silloin kun kuski pystyy puuttumaan ajon kulkuun?

Väitöskirjani ensimmäisessä osassa tarkastelen kahta laajaa moraalisen vastuun teoriaperhettä, strawsonilaista ja aristoteellista, sekä sitä, miten *vastuu* ymmärretään näiden konteksteissa. Peter F. Strawsonin teoria ja sen innoittamat (ja kirvoittamat) vastaukset ovat tässä tapauksessa suuremmassa roolissa. Tämä johtuu siitä, että tutkimukseni kaltaista monitieteistä työtä tehdessä on tärkeää asettaa selkeät säännöt. Kaksi toisistaan kronologisessa mielessä kaukaista teoriaa voidaan asettaa keskenään vertailtavaksi, kun niiden jakama naturalistinen perusta otetaan ohjenuoraksi molempien teoriakokonaisuuksien tulokinnassa.

² Kappaleessa suomennetut kursivoitut käsitteet englanniksi vastavassa järjestyksessä: *excuses*, *moral agent* ja *blame mitigation*.

Näin myös teen väitöskirjassani: naturalistiset tulkinnat ja skolaariset tutkimukset on asetettu etusijalle Strawsonin valmiiksi naturalistisessa kontekstissa, ja niiden preferointi on ohjannut lähteiden valintaa myös Aristoteles-tulkintojen tapauksessa. Viime vuosisadan brittiläiset, Strawson-vaikutteiset teorit toimivat näin ”linssinä” tai alkuasetelmana vertailussani, jossa viimeaikaista Aristoteleen tutkimusta hyödynnetään käsitteiden selventämisessä ja niiden vertailussa.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksistäni liittyy vastuun ymmärrykseen. Siihen vastataan heuristisilla toteamuksilla kahdesta tutkittavasta moraalisen vastuun teorioiden perheestä, mutta laajempien yleistysten tavoittelu osoittautuu vaikeaksi. Vastuuta käsitteleviä pohdintoja leimaa paradoksi: jos filosofit haluavat keskustella vastuusta tekojen moitittavuutena, heidän täytyy ottaa etäisyyttä syvempiin kysymyksiin ihmisyydestä. Kuitenkin vastuun käsitteen kattava käyttö vaatisi juuri näiden, pääasiassa psykologisten, seikkojen huomioonottamista. Toisin sanoen vastuun filosofisessa teoriassa voidaan tuskin määrittellä tarpeeksi vahvaa vastuun käsitettä ilman, että tarkasteltavan toimijan vastuussa pitäminen muuttuisi mahdottomaksi. Kuitenkin tämän määrittelytyön sivuuttaminen syö uskottavuutta niiltä teorioilta, jotka väittävät selittävänsä kyseisen käsitteen mukaisen toiminnan. Vastaus spesifiin kysymykseen siitä, mitä vastuu tarkalleen ottaen on, jää auki aporian muodossa: vaikkakin hyväksyn sen, ettei ole olemassa mitään yhtä tiettyä moraalisen vastuun teoriaa, jonka kaikki voisivat hyväksyä, en myöskään kiellä (joidenkin filosofien tapaan) moraalista vastuuta kokonaan.

Moraalisen vastuun teorioiden kuvausten myötä kohtaan ongelman, jota toinen tutkimuskysymykseni käsittelee: mikä on *luonteen* käsitteen asema näissä teorioissa? Lopussa johdan vastaukseni vertailevasta käsitteiden analyysistä, jossa em. teorioiden käyttämät käsitteet asetetaan Bernard Williamsin vastuun osatekijöiden pohjalta laadittuun erotteluun. Nämä vastuun osatekijät ovat syy, intentio, tila ja vastaus.

Väitän, että näin tehty vertaileva analyysi tuo selkeyttä ikivanhaan, joskin jälleen ajankohtaiseen kiistaan moraalista

vastuusta: se osoittaa kummastakin moraalisen vastuun teoriasta löytyvän yhtenevyyden, joka ilmenee moitteen lieventämisen muodossa. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että tapauksissa, joissa moraalinen toimija poikkeaa tavallisesta aikuisesta ihmisestä, eli täysin moraalisesti vastuullisesta henkilöstä, täytyy olla huolellinen, ettei samanlaisia arvostelun malleja sovelleta jonkin tietyn teorian kontekstissa sopimattomaan tilanteeseen. Esimerkiksi pitkään sairastavan väsymys saattaa heikentää kyseisen toimijan mielentilaa siihen pisteeseen, että hänen muuten ilmaisema tahtonsa ei enää täytä moraalisesti vastuullisen toiminnan mukaisia kriteerejä. Tällöin toisin kuin normaalissa tilanteessa häneen kohdistetut moitteet ja syytökset saattavatkin olla sopimattomia mielentilan heikentymisen vuoksi.

Determinismin ongelma on tärkeä teema Strawsonin artikkelissa "Freedom and Resentment" (2008/[1962]), joka on strawsonilaisten moraalisen vastuun teorioiden päälähte. Artikkelin tavoitteena on ratkaista kyseiseen ongelmaan vastakaisina vastauksina syntyneiden kompatibilistisen ja inkompatibilistisen aseman välinen skisma. Strawson esittää ratkaisuehdotuksensa kyseisessä paperissa. Kompatibilismi identifioituu hänen mukaansa filosofiseen asemaan, joka ottaa determinismin totuudellisuuden annettuna, mutta pitää tästä huolimatta toiminnan valintaa ja vastuullisuutta mahdollisina.

Ongelmana aikansa kompatibilistissa teorioissa oli se, että ne olivat liialti keskittyneet tekojen ja niitä seuraavien palkintojen ja rangaistusten väliseen behavioristiseen yhteyteen. Klassiset kompatibilistiset teoriat olivatkin yleensä utilitaristisia. Strawson pyrki korjaamaan tätä kantaa määrittelemällä tämän asetelman uudelleen: reaktiiviset asenteet ja tunteet eivät olleetkaan enää moraalisesti merkittävistä teoista ja tapahtumista johtuvia seurauksia. Sen sijaan Strawsonin mukaan moraalinen vastuu sinänsä koostui juuri näistä reaktiivisista asenteista ja tunteista.

Tämä toteamus on keskeinen vastuututkijoille, sillä sen seurauksena tapahtuneella naturalistisella käänteellä on ollut valtava vaikutus vastuun filosofiaan ja jopa etiikkaan ylipäätään.

Aiempien vastuun metafysiikkaan ja monimutkaisuuteen vastuu-suhteisiin keskittyneiden keskustelujen osanottajat ovat joutuneet hylkäämään oletuksiaan tai vähintään vastaamaan Strawsonin haasteeseen. Nykyäänkin useimmat moraalisen vastuun teorit alkavat joko viittauksella hänen teoriaansa ja rakentavat sen perustalle tai vaihtoehtoisesti ne lähtevät liikkeelle sen kriitikillä.

Strawsonin esityksen mukaan reaktiiviset tunteet olivat siis keskeisiä vastuun koostavia osia. Erityisesti *moite* ymmärrettynä suunnattuna *mielipahana* (tai tuohtumuksena tai suuttumuksena) oli tärkeä. Tämän näkökulman erityisenä ominaisuutena ovat *erikoishuomiot* tai *vetoamukset*, jotka toimivat selitysten ja *poikkeusehtojen* perusteena tilanteissa, joissa moraalinen vastuullisuus ei näin ulotukaan kyseiseen toimijaan. Kun syystä tai toisesta reaktiivinen tunne muuttuu tarkastelun jatkuessa sopimattomaksi, siihen liittyvä selitys voi lieventää väärin tekemisestä alun perin herännyttä tunnetilaa. Selitykset muodostuvat vastinpariksi luonteen käsitteelle väitöskirjani loppupuolella.³

Saadakseni aiheesta tarpeeksi kattavan kuvan esittelen myös keskeisiä kriittisiä puheenvuoroja Strawsonin teoriasta ja moraalisen vastuun teemasta yleensä. Ensiksi laajennan strawsonilaisen vastuun käsitettä hänen seuraajansa, R. Jay Wallacen (1994), työn perusteella. Toiseksi teen katsauksen moitteen käsitteen nykykeskusteluun. Lopuksi käsittelen yksittäisten kriitikoiden työpanoksia.

Kaksi kriittistä puheenvuoroa ovat tärkeimmät väitöskirjani kannalta. Bernard Williamsin (1993) vastuun osatekijöiden erottelu tarjoaa raamit analyysille. Näistä osatekijöistä painotus on *tila*-osatekijässä⁴. Esitän, että kyseinen osatekijä on sekä

³ Kappaleessa suomennetut kursivoitut käsitteet englanniksi vastaavassa järjestyksessä: *blame*, *resentment*, *special consideration*, *pleas* ja *exemptions*.

⁴ Engl. *state*.

luonnepohjaisten että selityspohjaisten moitteen lievennysmekanismien taustalla. Näiden vastaavuuksien nähdään lopulta olevan yhdistävä tekijä vertailtujen vastuun teorioiden välillä.

Gary Watson (1987), joka keskittyy viimeaikaiseen vastuun filosofiaan, antaa ehkäpä tärkeimpänä kontribuutionaan kuvauksen vastuun historiallisesta puolesta eli siitä, miten ajallisesti aikaisempien tapahtumien tai niiden muovaamien taipumusten vaikutus voi näkyä myös tekohetkenä merkittävänä. Jos esimerkiksi tiedämme, että henkilö A kärsii lapsuuden onnettomuuden vuoksi vesikammosta, saatamme arvioida hänen toimintaansa suopeammin, mikäli hän ei tilanteen nähtyäänkään onnistu pelastamaan henkilöä B veneturmasta.

Päätelen näiden kriittisten puheenvuorojen myötä, että strawsonilaisiin moraalisen vastuun teorioihin liittyy sokea piste moraalisen toimijuuden muotoutumistekijöiden suhteen. Kuvitteellisessa tilanteessa vahingonteon tapahtumisen hetkenä historiallisen vastuun osatekijät eivät tule strawsonilaisessa kontekstissa kysymykseen.

Ensimmäisen sisältöosion jälkeen käännyin antiikin historian puoleen. Kontrastina strawsonilaisille nykyteorioille esitän, että Aristoteleen moraalisen vastuun teoria antaa paremman kuvauksen vastuusta ja sen osatekijöistä luonteen kautta. Koko vastuun tutkimuksen historian katsotaan alkavan *Nikomakhoksen etiikan* kolmannesta kirjasta löytyvistä kirjoituksista teoista ja toiminnasta sekä niihin liittyvästä kiitoksesta ja moitteesta (Aristoteles 2005).

Aristoteleen kuvaus tilanteista, jotka ovat moraalisesti merkittäviä, yhdistyy luonteeseen liittyvään pohdintaan. Toimimalla vastoin omaa luonnettaan ihminen voi vaikuttaa lopullisiin arvioihin hänen vastuullisuudestaan. Toisaalta moraalinen toimija ja hänen kasvatukseensa osallistuvat henkilöt saavat osansa eteenpäin katsovasta vastuullisuudesta sen vuoksi, että heidän opettamallaan *hyveillä* on ratkaiseva vaikutus kaikkiin jälkikäteen tapahtuviin toimiin.

Tämän kaltaisesta luonteen vaikutuksesta tekoihin käydään filosofien välillä kiivasta keskustelua. Väittelyä käydään filosofian tutkijoiden keskuudessa myös siitä, ovatko luonteeseen

liittyvät kirjoitukset varsinaisesti osa Aristoteleen moraalisen vastuun teoriaa, vai liittyvätkö ne pikemminkin ominaisuutena hänen huomioihinsa moraalikasvatuksesta. Vähemmistö kirjoittajista seuraa edelleen luonnevastuun osalta David Hume kirjoituksia. Hänen äärimmäisyyksiin viedyn Aristoteles-tulkintansa mukaan luonteen vaikutus näkyy teoissa niin vahvana, että edelliseen liittyvät muutokset voivat pyyhkiä pois rikokset, mikä näkyy katumuksen muodossa. Paul Russellin ja Susan Meyerin mukaan pitäisikin pitää Aristoteleen luonteen teoria erillään hänen toiminnan teoriastaan, ja he esittävät näin skeptisen kantansa edellisen merkityksestä moraalisen vastuun kokonaisteorialle. Kukaan ei epäile Aristoteleen pitävän luonnetta muuna kuin erittäin tärkeänä, mutta nämä tutkijat haluavat liittää siihen liittyvät asiat moraalikasvatukseen vastuun sijaan.

Toimijaan kohdistuvat selitykset on Aristoteleen teorian tapauksessa kuvattu hyve-etiikan termein. Toimijan omaamien hyveiden ja paheiden kokonaisuus saattaa osoittautua vastakkaiseksi sille, pidetäänkö häntä moraaliyhteisön jäsenenä. Toisaalta kokonaisuus saattaa myös osoittautua puutteelliseksi siten, ettei luonne ole kehittynyt vielä tarpeeksi niin, että toimijaan kohdistuvat moraaliarvostelmat täyttävistä aikuisen ihmisen vaatimukset.

Aristoteleen moraalinen vastuu on iästään huolimatta edelleen tärkeä yritys hahmottaa vastuuseen liittyviä ominaisuuksia ja ongelmia. Aihealue kiinnostaa edelleen tutkijoita, ja voikin sanoa, ettei hyve-eettinen lähtökohta vastuututkimukseen ole niin kaukaista perua: Aristoteles innoitti suoraan David Humea vastuuseen liittyen ja tämä puolestaan innoitti suoraan edelleen ajankohtaista Peter Strawsonia samassa aiheessa. Näin moraalisen vastuun ja luonteen vuorovaikutuksesta on filosofian kannalta tässä ajatuslinjassa tehty vain muutamia perusteellisia iteraatioita.

Väitöskirjani ensimmäisen osan lyhyissä lopputiivistyksissä todetaan Strawsonin vastuun teorian pohjautuvan reaktiivisiin tunteisiin ja Aristoteleen erillisiin huomioihin vastuun teoista ja vastuun luonteesta. Vastuun määritelmän yleistettävyyden

kannalta päädyn aporeettiseen lopputulemaan. Pelkästään historiallisen tutkimuksen kautta ei saada selkeää vastausta moraalisen vastuun olemuksesta sinänsä. Sen sijaan Bernard Williamsin vastuun osatekijät tarjoavat keinon saada tuore näkökulma moraalisesti vastuussa olemisen ydinkysymyksiin. Tämä on mahdollista siitäkkin huolimatta, ettei Williams itse uskonut yhteisymmärryksen aiheesta olevan mahdollista. Hyödyntämällä em. jaottelua tutkimukseni korostaa tärkeää yhdistävää tekijää eri teorioiden välillä.

Kahden vastuun teorian esittely johti toisen tutkimuskysymyksen muotoiluun: mikä on luonteen rooli vastuun teorioissa? Vertailu osoittaa, että kaikissa käsitellyissä teorioissa on eri vahvuisia, moraaliseen toimijaan liittyviä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa siihen, onko kyseistä toimijaa ylipäättään mahdollista pitää vastuussa. Mikäli jokin tällainen tekijä on läsnä, kohdistuu toimijaan moitetta lieventävä vaikutus. Kummassakin teoriaperheessä käsitellään tilanteita, joissa moraalinen toimija kuuluu sellaiseen ryhmään, että sen kyseisen vaikutuksen myötä vastuu kyseenalaistetaan siinä tilanteessa kokonaan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi liian pienten lasten teot tai vaikkapa äkillisen sairaskohtauksen saaneen henkilön teot. Näitä vastuun kannalta äärimmäisiä tapauksia käsiteltiin strawsonilaisissa teorioissa selitysten keinoin ja aristoteelisissa luonteen ja siihen liittyvien hyveiden ja paheiden keinoin.

Väitöskirjassani siis määrittelen luonteen ja selitykset ns. moitteen lieventäjiksi. Tällä pyrin kuvaamaan seuraavaa ongelmaa: jotta voisimme ottaa huomioon tarpeeksi laajan kirjjon tilanteita, joihin vastuun teorianne voisivat puuttua, olemassa olevien teorioiden on täytynyt sisällyttää itseensä ikään kuin "varokytkeä". Niissä toimijuuden laatu (tai toimijan tahdon laatu) syystä tai toisesta hylkää tavallisesti hyväksyttävän muotoilun toimijasta silloin, kun hän tekee moitittavan teon. Jos esimerkiksi saamme selville, että lemmikkimme yliajanutta autoa ohjasi täysivaltainen eli moraalisesti vastuullinen aikuinen, mutta auton virheellinen liike johtui sylivauvan potkusta käsijarruun, ymmärrämme implisiittisesti, ettemme

voi moittaa tätä henkilöä samoilla periaatteilla kuin tekisimme ilman lapsen puuttumista tilanteeseen.

Esimerkki strawsonilaisten ja aristoteelisten teorioiden yhteneväisyyksistä tarjoutuu, kun niiden toimintaan perustuvat ja luonteeseen perustuvat selitykset asetetaan vertailuun keskenään. Kun moitteen lieventämistä puoltavia esimerkkejä tarkastellaan rinnakkain, selviää, että jokaisessa tarkastellussa teoriassa luonteeseen pohjautuvilla selityksillä on vahvin vaikutus vastuuarvostelmiin. Yhteistä vastuun teorioille on karkeasti ymmärrettynä siis kaksi moitteen lieventämisen tyyppiä:

- a) maltillisiin muutoksiin johtavat selitykset liittyen puutteellisuuksiin toiminnassa tai ympäristötekijöissä sekä
- b) täyden poikkeusehdon aiheuttavat tilat niissä tapauksissa, joissa moraalinen toimija poikkeaa tyypiltään täysvaltaisesta, aikuisesta moraalisesta toimijasta.

Edellisten tyyppisissä tapauksissa alkuperäiset arviot vahingonteosta selittyvät jossain määrin. Niissä teosta seuraava vastuu muuttuu merkittävästi lievemmäksi, kuin mitä se olisi ilman tapahtuman jälkeistä lisätietoa. Jälkimmäisissä koko vastuuarvion tekeminen lakkaa, kun moraalisen toimijan riittämätön taso käy selväksi.

Olen esittänyt, että on olemassa strawsonilainen ja aristoteelinen näkökulma moraaliseen vastuuseen ja että klassiset ja nykyiset vastuun teoriat ovat vertailukelpoisia Bernard Williamsin osatekijöihin perustuvan analyysin kautta (Williams 1993). Tämän analyysin seurauksena päädyn lopputulokseen, että teorioiden välillä voidaan nähdä samankaltaisuuksia, johon väitöskirjassani viitataan moitteen lieventämisen käsitteellä sekä luonteeseen perustuvalla, poikkeusehdon tarjoavalla vastuuarvion kategoriolla.

Väitän, että *luonteen* jättäminen huomiotta nykyisissä moraalisen vastuun teorioissa on jättänyt ne puutteellisiksi. Se, mitä Aristoteles käsittelee luonteeseen liittyvän vastuun teeman puitteissa, on strawsonilaisissa teorioissa sivuutettu *selityksen* käsitteellisen työkalun avulla. Vaikka vastuuarvioiden lopputulokset olisivat molemmissa tapauksissa samat, se miten niihin

päädytään selitysten tapauksessa, ei pohjaudu kehityshistoriaan tai toimijan mielentilaan. Sen sijaan ne tuntuvat kulttuurisidonnoilta, yrityksen ja erehdyksen kautta muotoutuneilta listoilta, joissa luetellaan selittävät tekijät ja poikkeusehdot. Tässä ei ole ulkopuolisen tarkastelun kannalta ongelmaa, mutta jos halutaan selvittää näiden tekijöiden syyt, tulee ongelma. Mikäli toimija on esimerkiksi lapsi, hän kuuluisi selityksen omaavaan ryhmään, ja olisi näin ko. moraalisen vastuun teoriaan pohjautuvan arvioinnin ulottumattomissa, mutta tarkkaa syytä siihen, miksi lapsia ei voitaisi arvioida moraalisesti, ei löydy strawsonilaisista selityksistä.

Muodostettaessa ehtojen joukkoa moitteen kohteelle pitäisi siihen sisällyttää *ad hoc* -poikkeusten kuvaukset, mikäli halutaan välttää muuten tapahtuvat epäoikeudenmukaisuudet. Voimme esimerkiksi kuvitella aiemmin kuvatun kaltaisen tilanteen, jossa itseohjautuvan auton ohjaimiin astuu lapsi tai muulla tavalla erityislaatuinen toimija. Näissä tilanteissa ei voida olettaa, että kyseinen auto voisi ohjautua samojen sääntöjen alaisuudessa kuin tavanomaisen aikuisen kohdalla.

Esitän yleisenä havaintona, että moraalisen vastuun nykyteorioiden parissa moitteen lieventämiseen liittyvä sisältö on määriteltävissä Bernard Williamsin *tila*-osatekijän avulla. Tämän osatekijän tarkka käsitteellinen määritelmä on ollut vaikeasti kuvattava. Strawsonilaisen näkemyksen mukaan siihen liittyvät tilanteet yksinkertaisesti lakkaavat olemasta vastuun teorian piiriin kuuluvia asioita silloin, kun sopiva selitys on voimassa. Tämän seurauksena kyseinen näkemys rajoittuu merkittävästi niissä tapauksissa, kun moraalinen toimija on jokin muu kuin tavallinen aikuinen.

Kattavampi lähestyminen aiheeseen, jossa luonteeseen liittyvät asiat otettaisiin paremmin huomioon, olisi siis tervetullut: kun yksi moraalinen toimija todetaan arvioinnin ulkopuoliseksi samanlaisessa tilanteessa, jossa muita kohdellaan tavallisesti, pitäisi vastuututkijan pystyä selvittämään edes teoreettisessa kehöksessään syvälliset syyt siihen, miksi kyseisestä moraalista toimijaa kohdellaan eri tavalla. Näiden luonteeseen liittyvien ongelmien huomioiminen vaatisi perusteellista hyve-eettisten

ydinkäsitteiden, kuten hyveiden ja paheiden uudelleenarviointia, jotta ne voitaisiin tyydyttävästi kohdata.

Edeltävät seikat huomioden väitän, että Aristoteleen teoriolla on edelleen tarjottavaa nykytutkijoille. Esimerkiksi psykoopaatin tapaukseen liittyvä paradoksi ei välttämättä ole yhtä risiiritainen aristoteelisessä kontekstissa kuin se on strawsonilaisessa.

Lisäksi suosittelen, että nykyteoriat huomioisivat antiikin kirjoituksia moraaliseen luonteeseen liittyen. Ehdotan varauksin myös sitä, että aristoteelisilla teorioilla on etulyöntiasema historiallisen vastuun huomioon ottamisessa moitteen lieventämisen yhteydessä. Nämä onnistuvat kuvaamaan paremmin toimijuuteen perustuvat syyt selityksille vastuuarvioissa. Varauksin esitän tätä siksi, ettei Aristoteleen kaikkea ajattelua voi hyväksyä kirjaimellisesti. Esimerkiksi hänen näkemyksensä orjuudesta ja sukupuolten välisistä eroista eivät ole yhteensopivia nykyisten käsitysten kanssa.

Silti antiikin ajattelun moraaliseen vastuuseen liittyvät ideat ja niiden sisältö ansaitsisivat päivityksen ja nykytutkijoiden huomion. Vähintään niiden aiheisisältö pitäisi toistaa nykyajalle sopivilla kielellä ja käsitteillä. Tällaisenaan tietyn kaltaisia moraalisia toimijoita kohtaavat vahvat poissulkemiset jättävät kohtamisen varaa. Viimeisimmissä vastuukommentaareissa on kyllä alettu täyttää strawsonilaisen teorian sokeita pisteitä. Sellaiset kehittyvät käsitteet kuin *syvä itse*, *tahdon laatu* ja *asemointi moitteeseen* ovat alkaneet korjata strawsonilaisen, kompatibilistisen kontekstin puutteita.⁵

Mielestäni tekemäni kaltaiselle vastuun käsitteen perustutkimukselle on paljon kysyntää. Olen tutkinut monipuolisesti eri aikakausien teorioita ja ongelmia ja onnistunut kiteyttämään seuraavat lopputulokset: Väitteeni mukaan luonne ja selitykset voidaan tulkita vastuun teorioiden kontekstissa moitteen

⁵ Mainitut, kursivoidut käsitteet englanniksi vastaavassa järjestyksessä: *deep self*, *quality of will* ja *standing to blame*.

lieventämisen tehtävän täyttävinä funktiona. Niitä tarvitaan tilanteissa, joissa toimijan moraalinen status johtaisi sopimattomaan tilanteeseen tavallisen toiminnan sijaan. Nämä periaatteet toimivat sääntelevinä osina moraalisen vastuun teorioissa. Niillä on ratkaiseva merkitys moraalisen vastuun arvioinnille yleisesti.

Luonteen tutkiminen vastuun filosofian kontekstissa osoittaa, että erityisesti kapeammin määriteltyjen moraalisen vastuun teorioiden yhteydessä olisi laajentamisen varaa. Tässä käsitelty tapani puhua moraalista vastuusta ei ole ainoa tapa puhua aiheesta: on olemassa muitakin tapoja, jotka voivat sopia toisiin yhteyksiin paremmin. Väitökseni jättää tien myös niille auki. Mielestäni tarvitsemme erilaisia tapoja keskustella moraalista vastuusta ja lisää tutkimusta pystyäksemme kommunikoimaan paremmin toistemme kanssa. Sen vuoksi pidän tärkeänä, että akateeminen keskustelu moraalista vastuusta jatkuisi edelleen.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Aristoteles (2005), *Aristoteles VII: Nikomakhoksen etiikka*, suomentanut Simo Knuuttila, 2005 (2. painos), Helsinki: Gaudeamus.
- Strawson, Peter F. (2008 [1962]), "Freedom and Resentment", teoksessa Strawson, P. F. (2008), *Freedom and Resentment and Other Essays*, Abingdon: Routledge. Alkuperä. *Proceedings of the British Academy* 48, 1–25.
- Wallace, R. J. (1994), *Responsibility and the Moral Sentiments*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Watson, Gary (1987), "Responsibility and the Limits of Evil: Variations on a Strawsonian Theme", teoksessa Schoeman, F. (ed.) (1987), *Responsibility, Character and the Emotions. New Essays in Moral Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, Bernard (1993), *Shame and Necessity*, Berkeley: University of California Press.